

SÁMEDIGGI
SAMETINGET

Rájáhis
sámeoahpahus

Sisdoallu

Čoahkkáigeassu	4
1. Ovdasátni	5
2. Raportta ulbmil	6
3. Mii ja mat mearridit sámeoahpahusa?	7
3.1 Oahppoplánat	7
3.2 Vuodđooahpahus ja joatkkaoahpahus	7
3.3 Alit oahppu ja oahpaheaddjeoahput	9
3.4 Mánáidgárdi/árrabajásgeassin	11
3.5 Oahpponeavvut	11
3.6 Eará skuvlaáššit	12
4. Dieđuid háhkan rájáhis sámeoahpahusa birra	14
4.1 Jearahallamat	14
4.2 Ovttasbargoskuvllat ja -guovllut	14
4.3 Moadde lihkostuwan oahpahusovttasbarggu	14
5. Oktasaš julggaštus	18
6. Doaimmabijut	19
Gáldut ja eará girjjálašvuohta	21
Láogat ja ásahtusat	22
7. Čuvvosat	23
Čuovus 1. Davvisámegielaht gažadeapmi skuvlaovttasbarggu birra	23

Čoahkkáigeassu

Dát raporta čohkke oktii dieđuid oahpahuovttasbarggu diliin ja dásiin Sámis ja fállá evttohusaid, mo ovttasbargguid livččii vejolaš ovdđidit. Raporta gullá Rájáhis sámeoahpahuovttasbargui. Ovttasbargojoavku lea bargan 1.1.2019-31.12.2019.

Raportta várás leat jearahallon oahpaheaddjit, rektorat, skuvlahoavddat ja eará áššedovdit, geat barget sámeoahpahuosain. Dán lassin bargajoavku lea dahkan oahppomátkkiid soames guvlui Sámis ságastallat ja gulaskuddat earret eará ovttasbarggut, mat gávdnojit Sámis ja mo dat leat čađahuvvon.

Jearahallamiid ja ságastallamiid vuodul bargajoavku lea hábmen oahpahuovttasbarggu golbma dási. Vuosttaš dásis lea oktasaš skuvla, nuppi dásis oktasaš oahpahuos ja goalmmát dássi sisttisdoallá iešguđegelágan oanehut proševttaid,

galledemiid, dáhpáhusaid ja doaimmaid. Dáid buot dásiid vuolggasadjin leat oktasaš giella, kultuvra, árvvut ja ealáhusat. Jearahallamiid ja dásiid bokte bargajoavku lea hábmen evttohusaid, mo mánáidgárddit ja skuvllat sáhtále álggahit ja ovdđidit rájárasttildeaddji oahpahuovttasbarggu ja evttoha muhtun doaimbajuid dasa.

Raportta kapihttalas 2 muiitaluvvo dárkileappot raportta ulbmila birra, kapihttalas 3 fas ovdanbuktojit lágat, mat stivrejit sámeoahpahuosa lági-deami dahje eará, mii dasa gullá. Kapihttalas 4 muiitaluvvo, mo bargajoavku lea háhkan dieđuid rájáhis oahpahuovttasbarggu birra ja de vel moadde ovdamearkka lihkestuvvan ovttasbargguin. Kapihttalas 5 lea oktasaš julggaštus ja doaimbajut rájáhis ovttasbargui. Raportta lohpii leat čohkkejuvvon vel guovddáš lágat ja ávkkálaš neahttasiiddut, maid lohkki sáhtá guorrat dárkileappot.

1. Ovdasátni

Sámegiela geavaheapmi lassána, seailu ja ealáska miehtá Sámi. Okta deháleamos ja vuđoleamos áššiin, mii dárbbášuvvo Sápmi servodaga ovddideapmái lea oahpu gazzan sámi álbmoga iežas višuvnnaid, vuoruhemiid ja eavttuid mielde. Sámiide guoskevaš oahppopolitihkka lea darvnan iešguđet stáhta oahppopolitihkalaš struktuvraide. Dát struktuvrrat berrele geahčaduvvot ja meannuduvvot nu ahte, sámemánát ja -nuorat ožžot vejolašvuoda nannet gielaset, identitetaset ja kultuvrraset oahpu bokte beroškeahttá riikarájain.

Sámi parlamentáralaš ráđđi (SPR) mearridii áššis 07/05 ahte SPR áigumuš lea ahte daviriikkalaš dásis galget ráhkaduvvot oktasaš mihttomearit sámi oahpahussii, oktasaš oahppoplánat ja oahpponeavvut maid sáhtta riikarájaid rastá geavahit. Mearrádus lea okta čuoggáin SPR doaimaplánas. De loktanii dárbu ásahit ovdaproševtta ja čálligoahtit raportta, mii galggai čuvget lea go Sámis miella ja áigumuš ovtta bargat rájaid rástá, ja jos lea, mii lea mii caggá dan ja mii ferte leat sajis ovdal dat menestuvvá. Norgga Sámediggi válddii badjelassas ruhtadit raportačáli ja ásahit bargajoavkku.

Raporta ii livčče šaddan veahki ja gulahallama haga, jamiileat jearahallanrektorid, oahpaheddjiid, vanhemiid ja Sámi allaskuvlla. Jearahallamat leat čađahuvvon sihke jearahallanskovi bokte, deaivademiin ja skype-čoahkkimiin. Raportta vuodđun lea oahpahusovttasbarggu ofelaččat

Sirpmá ja Ohcejoga skuvllat, mat leat gállán obbasa ja dakko bokte čájehit, ahte lea vejolaš hukset bistevaš oahpahusovttasbarggu. Dasa lassin raporttas leat dieđut, maid mii leat čohkken jearahallamiin. Rájáhis sámehoahpamus -bargojoavku háliida giitit buohkaid, geat lehpit nu árvasit juogadan iežadet vásáhusaid, jurdagiid ja áigumušaid oahpahusovttasbarggu ektui. Dán raportta viggamuššan lea láchit vejolašvuoda oahppat ja dievasmahttit dieđuid, vai mii sáhttit ovttasráđiid sealluhit ja ovddidit sámegielaide, sámi álbmoga oahpu, sámiid fuolkevuoda, oktasaš ealáhusaid ja maiddái boahhteáiggi bargovejolašvuodaid riikarájaid rastá.

Norgga Sámediggi bijai ruđa 2017 bušehttii Sirpmá/Ohcejoga rádjaskuvlaovttasbarggu viidásat ovddideapmái. De ásahuvvui bargajoavku prošehtii, mas ledje mielde Norgga, Suoma ja Ruota Sámedikkiid ovddasteaddjit ja Sirpmá/Ohcejoga skuvlaovttasbarggu ovddasteaddjit. Bargajoavkku jodiheaddjin lea bargan Inger Anne Klemetsen Sámedikkis Norgga bealde, čállin fas Arla Magga Sámedikkis Suoma bealde. Bargajoavkkus leat leamašan vel Ulla Aikio-Puoskari ja Eila Tapiola Suoma Sámedikkis, Ohcejoga gielddas Laura Arola, Deanu gielddas Jon Christer Mudenia ja vanhenoovddasteaddjit Aura Pieski ja Leif Erik Varsi ja dutki Torkel Rasmussen.

2. Raportta ulbmil

Raportta váldoulbmilin lea identifiseret ja čohkket vásáhusaid ja vejolašvuodaid ja maiddái gávdnat ovdamearkkaid, mo skuvllat leat ollašuttán ja mo sáhtále álggahit oahpahasovttasbargu Sámis. Dat, mo iešguđege guovlluid skuvllat riikarájaid badjel leat ovttas ražastan sámegielaide ja sámi oahpu ovddas, geahpeda eará guovlluid skuvllaid ja sámeservodagaid barggu. Sávvamis dat movttiidahtá eará guovlluid maid dahkat dan seamma.

Raporta guorahallá oanehaččat iešguđet riikka oahpahaslágaid, oahppoplánaid ja eará mearrádusaid skuvllain, mat sáhttet leat čuolbman oahpahasovttasbargui ja menddo losses noađđin sidjiide, geat vigget ovttasbargat badjel rájaid. Ollu sámemánat ja -nuorat ássat iešguđet riikkain dakkár guovlluin, gos sámegiella ii leat nu nanus dahje ii gullo beaivválaččat. Rájáhis sámi oahpahasfálaldat sáhtálii lámčit sidjiide vejolašvuoda nanosmahttit sihke sámegiela, identitehta ja kultuvrra. Dát ovddasvástádus, mii guoská buot lámkabuktosiid ja stivrendokumeanttaid, ferte loktejuvot skuvleneiseválddiid dásái buot dain riikkain, nu ahte suohkanat oidnet oahpahasovttasbarggu vejolašvuhtan. Sámegiela ja kultuvrra ovddideapmi oahpahasovttasbarggu bokte dárbašivččii liikká coakcilvuoda, jearggalašvuoda ja bastevas doaimmaid maiddái institušuvnnaid ja

eiseválddiid dásis, vai ovttasbargu ii báze ovttas-kas vanhemiid ja oahpaheddiid nala.

Bargojoavku lea hábmen ovttasbargomuora, mii govvida oahpahasovttasbarggu rájaid rastá. Muoras leat ruohttasat ja golbma iešguđet ovttasbargodási. Muora ruohtas lea oktasaš sámegiela, kultuvra, árvut ja ealáhusat. Vásáhusat ja guorahallamat čájehit ahte sámegielaide ja sámi kultuvrra lea vejolaš doarjut ja nannet oahpahasovttasbarggu bokte¹. Bajimus dásái lea muora giera, ja dat govvida oktasaš rájaid rasttildeaddji sámeskuvlla, gos lea buot oahpahas sámegillii. Nuppi dásái govvida oktasaš oahpahas dihto fágain. Buorre ovdamearkan dasa lea Ohcejotnjálmmi ja Sirpmá skuvllaid ovttasbargu goappat bealde Deanu, gos lea leamašan ainjuo 2000-logu rájes jeavddálaš oahpahasovttasbargu². Muora vuolimus dásis leat ovdanbuktán oktasaš proševtaid, galledemiid dahje doaimmaid. Dán dásái sáhttet gullat maiddái gáiddusoktavuođat, nugo gáiddusoahpahas ja ovtastallamat sosiála mediain rájaid rastá. Raporta giedahallá skuvllaid, main lea oahpahas sámegiela dahje/sámegillii ja deattuha vuodđoskuvladási ja sámegielfága. Raporta namuha oanehaččat maiddái mánáidgárddiid/árrabajásgeassima, joatkkaoahpu ja alitoahpu ja eará sámi kultuvrii guoskevas fágaid, nugo duoji ja boazodoalu.

¹ Hirvasvuopio-Laiti & Hirvonen 2013: *Ohcejoga ja Deanu gielddaid skuvla- ja mánáidgárdeovttasbarggu dálá dili ja hástalusat*. OVTTAS! Sámi giella-, skuvla- ja mánáidgárdeovddideapmi Deanuleagis – prošeahta. ; Rasmussen 2015; Aikio-Puoskari 2016

² Hirvasvuopio-Laiti & Hirvonen 2013.

3. Mii ja mat mearridit sámeoahpahusa?

Suomas, Norggas ja Ruotas leat iežaset oahpahuslágat, -vuogádagat ja njuolggadusat, mat addet rámmaeavttuid sámi oahpahussii. Dat mearridit, geas lea ovdamearkka dihte vuoi- gatvuolta sámegielaohpahussii. Oahppoplánat fas mitalit dárkileappot oahpahusa mihttomeari, oahpahusa viidodaga ja čađaheami birra.

3.1 Oahppoplánat

Norggas buot skuvllat, mat gullet sámegiela hálddašanguvlui, čuvvot Sámi buohtalas ja ovttaárvosaš oahppoplánaid. Oahppoplánaid vuodul oahppit ohppet sámi identitehta, kultuvrra, historijá ja servodateallima birra. Bajitoassi-vuodđooahpahusa árvvut ja prinsihpat lea oassi oahppoplánabuktosis. Bajitoassi gusto vuodđooahpahussii. Oahppoplánabuktosa bajitoassi – árvvut ja prinsihpat, čilge čieknaleappot oahpahuslága ulbmilparagráfa ja vuodđooahpahusa váldoprinsihpaid árvovuodu. Norga lea ođasmahttime buot oahppoplánaid vuodđoskuvlii vuosttaš luohkás gitta joatkkaskuvlii.

Suomas vuodđoskuvlla sámeoahpahus čuovvu našuvnnalaš *Vuodđooahpahusa oahppoplána vuoduštusaid (2014)*³. Dat leat riikka almmostalaš dási rámmat, maid gielddat galget čuovvut. Gielddain lea friijavuolta mearridit sámegiela ja sámegielat oahpahusa sisdoaluid ja vugiid dárkileappot. Oahppoplána vuoduštusaid mielde sámeoahpahusa guovddáš bargun lea doarjut ohppiid bajásšaddama iežaset gillii, kultuvrii ja servošii⁴.

Ruotas sámeskuvllain leat iežaset oahppoplánat *Läroplan för sameskolan*, maid sisdoalus lea váldojuvvon vuhtii sámegiella ja sámekultuvra. Sámeskuvllat galget gaskkustit ohppiide sámeservodaga ja eamiálbmoga norpmat, árvvuid, árbevieruid ja kulturárbbi. Muđuid sámeskuvllaid oahppoplánaid sisdoallu lea oalle seammalá-gan go Ruota vuodđoskuvllaid oahppoplánat *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (reviderad 2019)*.

3.2 Vuodđooahpahus ja joatkkaoahpahus

Norgga oahpahuslága mielde buot sámi vuodđoskuvla- ja joatkkaskuvlaohppiin lea vuoi- gatvuolta oahppat davvi-, julev- dahje lullisámegiela⁵. Vaikko oahppi livččii suohkana áidna oahppi, gii háliida oahppat sámegiela, de son galgá oažžut sámegiela oahpahusa fuolatke- ahtá das, gos son oroš Norggas. Jos skuvla ii bastte fállat oahpahusa báikkálaš oahpa- heddjiin, de dat galgá fállat sámegiela gáiddu- soahpahussan⁶. Gáiddusoahpahus lágiduvvo guovtti oasis nu, ahte neahttaoahpahusa lassin oahppi sáhtá oassálastit hospiteremii⁷.

Norgga bealde lea maid sámi ohppiin vuoi- gatvuolta oahppat sámegillii. Dát vuoi- gatvuolta lea daid nu gohčuhuvvon sámegiella hálddašan- guovlluin Norggas. Jus leat eanet go logi oahppi geat háliidit oahpu sámegillii olggobealde háld- dašanguovlluid, de sii galget oažžut dakkár oahppofálaldaga. Norgga bealde leat guokte sámi joatkkaskuvlla, doppe fállujuvo oahpahus sihke sámegielas ja sámegillii.

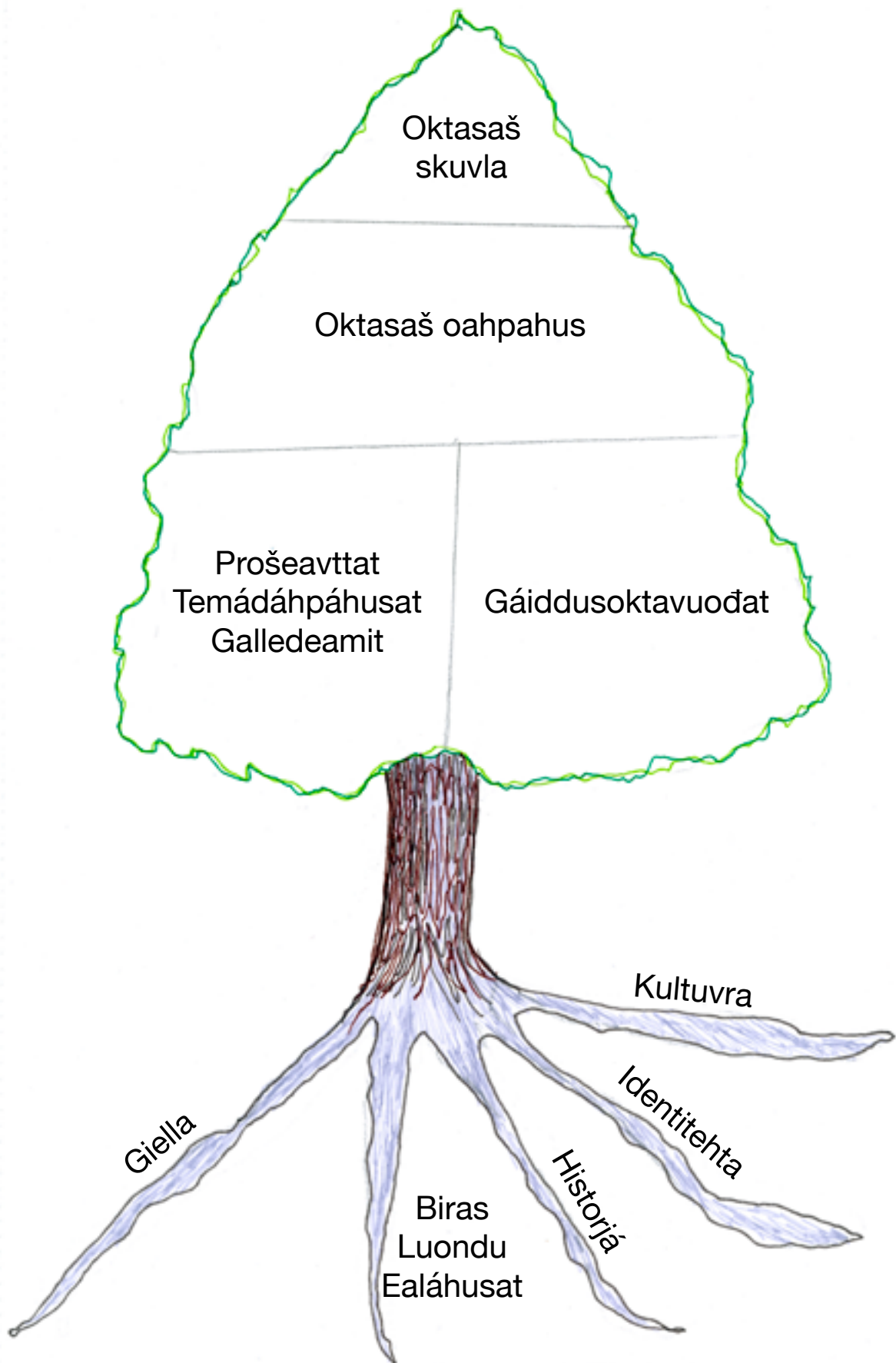
³ Oahpahusráđđehus 2014: *Vuodđooahpahusa oahppoplána vuoduštusaid*.

⁴ Oahpahusráđđehus 2014: lohku 9.1.

⁵ Opplæringslova [Oahpahusláhka] 1998: § 6-1, 6-2, 6-3 (Norga).

⁶ Forskrift til opplæringslova [Oahpahuslága mearrádusat] 2006: § 7-1; Utdanningsdirektoratet 2015:1 (Norga)

⁷ Guovdageainnu suohkan 2018: *Diedut gáiddusoahpahusa birra ja mot ohcat*.

Suomas vuodđooahpahuslága mielde skuvlla oahpahusgiella sáhtá leat sámegiella, ja sámegielmáhtolaš oahppit, geat ássat sámiiid ruovttu- ugvovllus, oahpahusa galgá addit eanaš sámegillii. Sámiiid ruovttu- ugvovllu olggobealde sámegiellaid oahpahus ii leat oahpahuslágaid dáfus dorv- vastuvvon. Sámegiella lea vejolaš lohkat, juos oahppi eatnigiella dahje bearraša eará giella lea sámegiella, ja dan mielde oahpahus ordnejuvvo vuodđooahpahusa dievasmahtti oahpahussan (*perusopetusta täydentävä saamen kielen opetus*) guokte diimmu vahkus. Oahpahusráđđehus juol- luda oahpahusa ordnemii stáhta ruhtadeami⁸. Sámegiellaid gáiddusoahpaheapmi lea ordnejuv- von Suomas dássáži hui unnán dahje soaittá- hagas. Gáiddusoahpahusa ovddideapmi álggii Suomas goittotge miessemánus 2018, go oahpa- hus- ja kulturministeriija juolludii ruđa sámegiellaid gáiddusoahpahusa pilohtaprošektii⁹. Prošeakta ráđđádallá ministeriijain sámegiella oahpahusa ruhtadeamis ja oahpahuslágain, vai sámi mánáin ja nuorain livččii boahttevuodas stáđásmuvvan ja ovttavewardásaš vejolašvuotta oahppat sámegi- ella fuolatkeahttá das gos sii ássat. Logahagas ja ámmátlaš skuvlemis sámegiella sáhtá leat oahpa- husgiellan, muhto lánka ii geatnegahte dasa¹⁰. Sámegiella sáhtá leat logahagain eatnigiella ja gir- jjiálašvuoda oahppoávnas, vuodđooahpahusas álggahuvvon vieris giella ja logahagas álggahuv- von oanehis vieris giella oahppoávnas. Sámegiella sáhtá oahppat eatnigiella oahppoávnasin maiddái ámmátlaš skuvlemis¹¹.

Ruožas vuodđoskuvllain leat iešguđet molssa- eavttut lágidit sámehoahpahusa. Sámemánáin lea vejolašvuotta gazzat oahpu sámeskuvl- lain, mat leat oktiibuot vihtta. Sámeskuvllaid oahpahus lea vuodđoskuvlla 1–6 luohkáid oahpahus. Sámeskuvllat leat stáhta skuvl- lat ja dain lea iežaset stivra, *Sámeskuvlastivra* dahjege *Sameskolstyrelsen*¹². Sámeskuvllain oahpahuvvojit davvi-, julev- ja lullisámegiella. Sámehoahpahusa sáhtá addit maiddái inte- grerejuvvon oahpahussan (*integrerad samisk undervisning*). Integrerejuvvon oahpahus lági- duvvo dábálaččat bajit luohkáide, go oahppit leat vuos gazzan oahpu sámeskuvllas. Jos skuvla ii bastte ordnet sámegiella oahpahusa, de dalle oahpahusa galgá fállat gáiddusoahpahussan¹³. Logahatskuvllaid ohppiin lea vuoigatvuotta sámegiella eatnigiella oahpahussii juos oahppi máhtá giella ovddežis bures.

3.3 Alit oahppu ja oahpaheaddjeoahput

Norggas Sámi allaskuvlla (*Samisk høgskole/ Sámi University College*) Guovdageainnus¹⁴ fállá ee. oahpahusa sámegiellas ja girjiálašvuodas bachelor-, master- ja doavttergrádadásis. Mánáidgárdeoahpaheaddji- ja oahpaheaddjeo- ahpus galgá studeanta oazžut máhtu guđe- ge riikka skuvlasystemaid birra ja oahppoprográmma leage huksejuvvon rájáhis vuogi mielde. Dat lea máilmmi áidna allaskuvla, mas oahpahusa, háld- dahusa ja eará gulahallama váldogiellan lea dav- visámegiella. Dasa lassin Sámi allaskuvllas leat maiddái sámi kulturfágalaš oahput ja kurssat nugo duojs ja sámi servodatoahpus ja boazodoalus ja maiddái eamiálbmotoahput. Oassi Sámi allas- kuvlla dutkandoaimmain ruhtaduvvo Davviriikkaid ministtarráđi bokte (*Nordisk ministerråd/Nordic Council of Ministers*)¹⁵.

⁸ Ásahus 1777/2009.

⁹ Sámediggi 2019 (Suopma): *Sámegiellaid gáiddusoahpahusfidnu váilmmaštallá doaimma stáđásmáhttima*.

¹⁰ Lánka 714/2018.

¹¹ Lánka 531/2017.

¹² www.sameskolstyrelsen.se

¹³ Sameskolstyrelsen 2019: *Fjärrundervisning i samiska*.

¹⁴ samas.no

¹⁵ samas.no/se/dutkan

Nord-universitehta fállá oahpaheaddjeoahpu ja sámegieloahpu julevsámegielas¹⁶. Nord universitehta, Bodø/Bådådđjo fállá ee. oahpahusa julevsámegielas bachelor – ja masterdásis ja oahpaheaddjeoahpahusa julevsámegillii masterdásis. Levanger lullisámi guovllus, gullá Nord Universitehta vuollái ja sii fállat oahpaheaddjeoahpahusa lullisámegillii. Sámediggi ja fylkkamánni davvi Nordlánddas fállaba 200.000 ru. jahkásaččat oahpahusstipeandda jos váldá oahpaheaddjeoahpu.

UiT/ Norges arktiske univeritet fállá dávvisámegielas bachelor- ja masterdásis oahpu.

Suomas sámegiela sáhtta studeret golmma iešguđet universitehtas. Oulu universitehtas lea Giellagas-instituhta, mas lea oahpahusministeriija mearrádusa mielde erenomáš ovddasvástádus ovddidit davvisáme-, anáraš- ja nuortalašgiela ja sámiiid kultuvrra alit oahpu ja dutkama Suomas¹⁷. Dáid buot sámegielaid sáhtta lohkat sihke váldoja oalgeávnnašin, ja gielaidda lassii lea vejolaš lohkat sámiiid kultuvrra. Oulu universitehtas lea maiddái áidna sámegiela ávnnasoahpaheaddjeoahppu. Lappi universitehtas Roavvenjárggas lea vejolaš lohkat davvisámegiela eatnigielaidda vuodđooahpuid, maid sáhtta lasihit iežas luohkáoahpaheaddji dutkosii. Oahppit, geaid eatnigiela ii leat sámegiela, sáhttet čađahit sámegiela giellaoahpuid universitehta giellaguovddážiis. Helssega universitehtas lea vejolašvuhta studeret sámegiela sierrakurssaid humanisttalaš dieđagottis. Universitehtas lea maid mánggadiedalaš sámedutkamuša oahppoollisvuhta. Sámedutkamuša oahppoávnnaš sáhtta leat sihke váldoávnnaš ja oalgeávnnaš humanisttalaš diehtagiid kandidáhta ja magistara dutkosis¹⁸.

Suomas Oahpahusráđđehus sáhtta dohkkehut dutkosa, mii lea čađahuvvon nuppi riikkas. Dohkkeheami eaktun sáhtta leat dihto allaskuvladutkkus, Suomas čađahuvvon dutkkus dahje skuvlejupmi¹⁹. Bargoaddi sáhtta meroštallat oalle friddja, addágo eará riikkas čađahuvvon dutkkus gelbbolašvuodá bargui. Ovdamearkka dihte Sámi allaskuvllas čađahuvvon dutkosat leat dohkkehuvvon Suomas.

Ruoŧas Ubmi universitehtas sáhtta lohkat davvi-, julev- ja lullisámegiela ja sámiiid kultuvrra²⁰. Uppsala universitehtas lea vejolaš váldit davvi-, ja lullisámegiela oahpuid modearna gielaidda instituhtas (*Institutionen för moderna språk*)²¹.

Ruoŧas sihke oahpaheaddji ja ovdaskuvlaoahpaheaddji gelbbolašvuodá meroštallojuvvojit ásahusas oahpaheddjiid ja ovdaskuvlaoahpaheddjiid gelbbolašvuodáin ja duodáštusain²². Gelbbolašvuodá eaktun lea allaskuvladutkkus, mii sisttisdoallá pedagogalaš oahpuid ja fágalaš oahpuid. Ruoŧas gelbbolaš oahpaheaddji galgá ohcat alccesis duodáštusa (*lärrarlegitimation*) Skolverketis, vai son sáhtta bargat oahpaheaddjin ja addit ohppiide árvosániid²³. Oahpaheaddjeduodáštusa sáhtta ohcat maiddái dalle, go lea čađahan oahpaheaddjeoahpuid nuppi riikkas.

¹⁶ www.nord.no/en

¹⁷ www oulu.fi/giellagas

¹⁸ Aikio-Puoskari 2016, 103.

¹⁹ Láhka 1348/2015.

²⁰ www.umu.se

²¹ www.uu.se

²² Ásahus 2011/326.

²³ Skolverket 2019: *Lärrarlegitimation och förskollärrarlegitimation*.

3.4 Mánáidgárđi/árrabajásgeassin

Norggas mánáidgárdelága²⁴ mielde sámi guovlluid suohkaniin lea ovddasvástádus ja geatnegasvuohta das ahte sámi mánáid mánáidgárdefálaldaga vuodđun leat sámegeilla ja kultuvra. Eará guovlluid suohkanat galget láchit dili nu ahte sámi mánát sáhttet sihkkarastit ja ovdidit gielaset ja kultuvrraset. Mánáidgárdefálaldat lea davvi-, julev- ja lullisámegillii. Rámmaplána mánáidgárdiide (*Rammeplanen for barnehagen*) mearrida mánáidgárdiide sisdoalu²⁵.

Suomas árrabajásgeassinlága mielde giella galgá fuolahit das, ahte mánná oažžu árrabajásgeassindivššu suoma-, ruođa- dahje sámegillii²⁶. Árrabajásgeassin juhkkovuvvo mánáid sámegeilat eatnigielat (davvisáme-, anáraš- dahje nuortalaš-gielat) beaivedikšui ja sámegeilat giellabeassái²⁷.

Ruožas našuvnnalaš unnitloguid ja unnitlogugielaid lága mielde juohkehaččas, gii gullá našuvnnalaš unnitlohkui, lea vuoigatvuohta iežas giella oahppamii. Dát láhka geatnegahtta sámegeilla hálddašanguvlui gullelaš gielladaid lágidit oassái dahje ollásit sámegeilat beaivedivššu (*förskola*)²⁸.

3.5 Oahpponeavvut

Norgga Sámedikkis lea ovddasvástádus ráhkadeamis sihke dábálaš ja erenoamážit heivehuvvon oahpponeavvuid sámegeillaide vuodđooahpahussii 1.–13. jahkecehkiide. Sámediggi mearrida váikkuhangaskaomiid mihttomeriid, strategijaid ja doaimabijuid oahpponeavvuid ráhkadeami várás doaimaplánadahkosiid ja bušeahttaprošeassaid bokte. Sámediggi almmuha ja juolluda jahkásačchat ohcanvuodot doarjaga sámi oahpponeavvuid ovdánahttimii. Lágádusat, fitnodagat ja priváhta ásašusat ja eará birrasat sáhttet oažžut doarjaga ráhkadit oahpponeavvuid.

Oahpponeavvobuvttadeddjiin ja oahpponeavvoportálas *Ovttas/Akan/Aktesne* lea ovddasvástádus oahpponeavvuid gaskkusteamis, vuodaleamis ja juohkašumis. Dasa lassin lea Sámedikkis oahpponeavvovuodddáš gii hálddaša ávnnasčájáhusa ja –luokkaheami mánáidgárdiide, skuvllaide, studeanttaide ja earáide.

Suoma Sámediggi doaima ieš oahpponeavvuid buvttadeaddjin, daningo Suoma bealde eai leat gávppálaš goasttideaddjit. Sámi oahpponeavvobuvttadeapmi gullá Sámedikki skuvlen- ja oahppamateriáladuaimmahakkii, mii čielggada buvttadandárbuid, čállá jahkášaš bušeahttaevttohusaid, hálddaša bušeahta mearreruđaid, gárvvista buvttadanplánaid, fuolaha materiálad válmmašteamis ja plánemis giehtačállosa rájes prentema rádjái, bálkáha oahppamateriála prošeaktabargiid ja doallá oktavuodaid fitnodagaiguin, juohká materiálad nuvttá skuvllaide, mat addet sámegeilla ja sámegeilat oahpahusa, earáide oahppomateriálad vuvdojuvvojit.

Ruožas Sámeskuvlastivra čielggada oahpponeavvodárbuid, pláne, bivdá fálaldagaid ja addá prošeaktabarguid fitnodagaide, oastá oahpponeavvuid, hálddaša oahpponeavvobušeahta ja juohká dieđuid.

²⁴ Láhka 2005/64.

²⁵ www.udir.no/rammeplan

²⁶ Láhka 1973/36, rievádusat 1981/875 ja 2015/580.

²⁷ Sámediggi 2019 (Suopma): *Mii lea giellabeassi?*

²⁸ Sámediggi 2019 (Ruođa): *Förvaltningskommuner i det samiska området.*

3.6 Eará skuvlaáššit

Skuvladearvvašvuohta

Norggas skuvladearvvašvuođa bálvalus galgá gávdnot buot mánáidskuvllain, nuoraidskuvllain ja joatkkaskuvllain. Bálvalusas sáhttet leat dearvvašvuođadivššár, skuvladoavttir, psykologa ja fysioterapevttá. Ohppiide lea dehálaš, ahte bargit dán bálvalusas leat fáhtemis skuvllas. Oahppit fertejit diehtit goas, gos ja mo sáhttet oažžut oktavuođa dearvvašvuođabálvalusain, vai šaddá nu álki go vejolaš go sis lea dárbu oažžut dearvvašvuođa veahkkái²⁹.

Pedagogalaš-psykologalaš bálvalus (PPT) lea suohkanlaš ráđđeaddibálvalus, mii doaibmá áššedovdin mánáid, nuoraid ja rávisolbmuid oahpahusdilálašvuhtii ja earenoamášoahpahusa dárbut. Bálvalus neavvu skuvllaid, gielddaid ja fylkagielddaid mo heivehit mánáide, nuoraide ja rávesolbmuid, geain leat erenomáš dárbbut.

Sámi našuvnnalaš gealbobálvalusas Kárášjogas (SÁNAG) leat našuvnnalaš gealbobálvalusdoaimmat. Dan ulbmilin lea oččodit sápmelaččaide ovtadássásaš fálddaga psyhkalaš dearvvašvuođasuddjemis ja gárrendilledivššus. SÁNAG fállá čielggadeami ja divššu spesiáladásis 0–18 jahkásaš mánáide ja nuoraide. Mánát ja sin bearrašat, geain lea dárbu oažžut veahki, sáhttet oažžut čujuhusa fástadoaktára, psykologa dahje mánáidsuodjalusa bokte. Mánát ja nuorat geat vásihit ahte sis leat váttut sáhttet ieža váldit njuolga oktavuođa. Dan sáhttet maiddái earát geat leat vuorrástuvvan mánáid dáfus omd. mánáidgárdebargit, váhnemat ja oahpaheaddjit.

Sámi earenomáš pedagogalašdoarjja Guovdag-eainnus (SEAD) lea sámi ossodat Statped vuolde. Sis lea riikaviidosaš ovddasvástádus fállat doarjaga ja veahki buot mánáide ja ollesolbmuid, geain leat erenomášdárbbut oahppandilálašvuođas. SEAD fállá veahki sihke ovttaskas oahppái ja maiddái olles jovkui. Viidáset SEAD hábme ja ráhkada erenomáš heivehuvvon oahpporesursaid ja kártenmateriálaid sihke davvi-, julev- ja lullisámegielaide. Sii maiddái logaldallet sámi mánáid ja nuoraid earenoamáš pedagogalaš hástalusaid birra. Dávjá PPT-kantuvrraid čađa leat mánáidgárddit ja skuvllat ohcet veahkki SEADas.

Suomas vuodđooahpahusa ja joatkkaoahpahusa oahppis lea vuoigatvuohta oažžut oahppiidfuolahusa bálvalusaid, maidda gullet ee. psykologa, kuráhtora, dearvvašvuođadivššára ja doaktára bálvalusat³⁰. Oahppis galgá leat vuoigatvuohta beassat kuráhtora dahje psykologa lusa seamma beavve ja dearvvašvuođadivššára lusa áiggi várrema haga. Dan lassin Suoma vuodđoskuvllain lea golbmaceahkát doarjja. Dábálaš doarjagii gullet buot oahppit ja sis lea vuoigatvuohta oažžut doarjaga dalán go doarjaga dárbu bohtá ovdan. Beavttálmahtton doarjaga oahppi oažžu stáđásmahtton, oktagaslaš ja nannosut doarjaga. Beavttálmahtton doarjaga álggaheapmi, ordnen ja máhccan dárbbu mielde dábálaš doarjagii vuodđuduvvá pedagogalaš árvoštallamii ja dat gieđahallojuvvo mánggaámmátlaš oahppifuolahusa ovtasbargojoavkkus. Jus beavttálmahtton doarjja ii leat doarvái, oahppái dahkko pedagogalaš čilgehus, man vuodul oahppi sirdojuvvo sierradoarjagii. Sierradoarjagii gullet ee. oahppi sierraohpahus ja eará doarjabálvalusat, maid oahppi dárbbasa.

²⁹ groruddalen.osloskolen.no/nyhetsarkiv/hva-gjor-skolehelsetjenesten
³⁰ Láhka 1287/2013.

Ruotas skuvllas lea geatnegasvuohta fállat oahppái dárbbu mielde ja nu guhká go lea dárbu liigeheivehusaid (*extra anpassningar*) dahje erenomášdoarjaga (*särskilt stöd*), vai son sáhtta juksat oahppomihttomeriid. Liigeheivehusat sáhttet leat ee. lasserávaggiid čállin, heivehuvon oahpponeavvut dahje sierraoahpahus. Jos liigeheivehusat eai leat doarvái, de rektor galgá guorahallat, dárbbášago oahppi erenomášdoarjaga. Erenomášdoarjaga lea viiddit ja bistá dábálaččat guhkit áigge liigeheivehusaid ektui, ja dat sáhtta sisttisoallat ee. sierraoahpaha ovttas sierraoahpaheaddjiin, persovnnalaš oahpaha dihto fágas dahje heivehuvon oahppoplána. Skuvla galgá čállit erenomášdoarjaga várás doaimaplána³¹.

Oahppodoarjja stipeanddat

Davviriikkaid vuoddonjuolggadusa mielde studeanta oážžu oahppodoarjaga iežas ruovtturiikkas. Studeanttat, geat váldet oahpu nuppi davviriikkas, sáhttet muhtin eavttuiguin oážžut oahppodoarjaga maddái nuppi riikkas.

Norggas ožžot stipeandda ollesáigge oahpuide vuoddoskuvlla manjel ja olgoriikkalaš sáhtta oážžut oahppodoarjaga dihto eavttuiguin Lånekassenis³². **Suomas** oahppodoarjja miedihuvvo ollesáigge oahpuide vuoddoskuvlla manjel. Oahppodoarjaga sáhtta ohcat álbmo-tealáhuslágádusas Kelas³³. **Ruotas** oahppodoarjja miedihuvvo Suoma lánkai nuppi dássái ja ámmátallaskuvlaoahpuide (*yrkeshögskoleutbildning*). Ruotas oahppodoarjaga miediha Ruota oahppodoarjajaeiseváldi CSN³⁴.

Sámediggi Norgga bealde juohká stipeanddaid joatkkaskuvlii ohppiide, geat lohket sámegeiela. Dasa lassin stipeanddat juhkkovit iešguđege alit ohppui, mat ovddidit sámi kultuvrra ja sámegeielaid³⁵. Studeanttain Ruota ja Suoma bealde lea maid vuoigatvuohta ohcat dihto stipeanddaid. Daid eaktun lea, ahte oahppit váldet Sámi mánáidgárde- ja vuoddoskuvlaoahpaheaddjeoahpu ja praktihkalaš pedagogalaš oahpu Sámi allaskuvllas.

31 Lánka 2010/800.

32 www.lanekassen.no

33 www.kela.fi

34 www.csn.se/languages/sami---davvisamegiella.html

35 Sámediggi 2019 (Norga): *Stipeanda alit ohppui*.

4. Dieđuid háhkan rájáhis sámeoahpahusa birra

4.1 Jearahallamat

Rájáhis sámeoahpahus -bargojoavku ollašuttii elektrovnnalaš jearahallama skuvllain, main lea oahpahus sámegielain dahje sámegillii riikarájaid lahkosis. Elektrovnnalaš gažadanskovvá lei vejolaš vástidit sihke davvisáme⁻³⁶, suoma- ja dárogillii. Dán oassái leat čohkkejuvvon jearahallamiid bohtosat.

Jearahallamiiguin ja galledemiiguin bargojoavku háliidii čielggadit čuovvovaš áššiid: Guđe guovllu skuvllain leat leamašan ovttasbarggut rájaid rastá? Guđemuš dási ovttasbargu skuvllain lea dál, dahje lea leamašan? Mo oahpahusovttasbarggu leat ollašuttán ja mo lea lihkestuvvan? Mat áššit dorjot dahje hehttejit oahpahusovttasbarggu? Maidda áššiide ferte bidjat fuomášumi jos áigu bargat ovttas nuppiin skuvllain rájá nuppe bealde?

Gažadanskovvi sáddejuvvui rektoriidda ja skuvlahoavddaide ja oahpaheddjiide miessemánus ja de vel nuppes borgemánus 2019, bijaimet vel muittuhusa Sámedikki Facebook-siidui ja Suoma Sámedikki ruovttusiidui. Dasa lassin jearahallamat leat ollašuttan skype-čoahkkimiin ja galledemiin. Bargojoavku lea maiddái lohkan ja guorahallan iešguđegelágan raporttaid, mat leat ovdal almuhuvvon. Dát leat namuhuvvon gáldolisttus.

4.2 Ovttasbargoskuvllat ja -guovllut

Gažadanskoviid ja jearahallamiid mielde oahpahusovttasbargu lea guoskkahan skuvllaidgaskasaš doaimmaid. Bargojoavku diehtá, ahte maiddái skuvllat ja giellaguovddážat leat bargan ovttas sámi skuvlaáššiiguin, muhto mii eat leat váldán raportii daid mielde. Jearahallamiid bohtosat čájehit, ahte oahpahusovttasbarggut leat čađahuvvon anjke dain skuvllain ja guovlluin, muhto soaitá ahte leat eanet rájáhis ovttasbarggut čađahuvvon maid mii eat leat ožžon mielde:

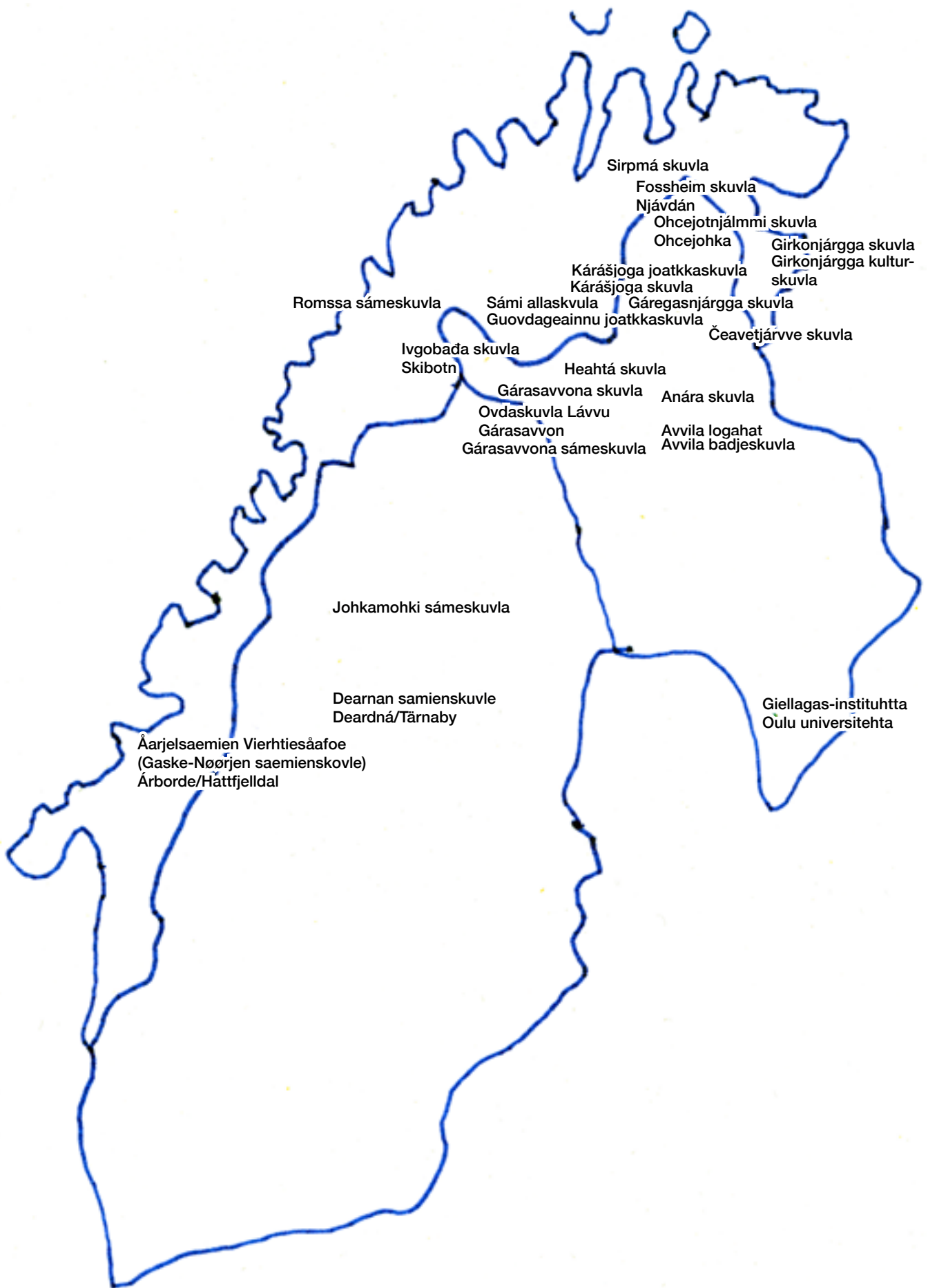
4.3 Moadde lihkestuvvan oahpahusovttasbarggu

Dása leat čohkkejuvvon ovdamearkkat lihkestuvvan ovttasbarggus. Ovdamearkkat leat válljejuvvon nu, ahte dat ovddastit iešguđet ovttasbargodási: oktasaš prošeavttaid ja oktasaš oahpahusa. Ovdamearkkaid manjel lea vel oanehaččat govviduvvon, maid eará skuvllat leat dahkat ja guđelágan sávaldagat ja vásáhusaid dain leat oahpahusovttasbarggu ektui.

Ohcejotnjálmmi ja Sirpmá skuvllaid ovttasbargu

Ohcejotnjálmmi skuvla Suoma beale Deanuleagis ja Sirpmá skuvla Norgga beale Deanuleagis bargagohte ovttas 1990-logu álggus. 2000-logu rájes ovttasbargu ovdánii ja viiddiduvvui eanet systemáhtalažžan. Dán guovtti skuvlla vanhemat ja oahpaheaddjit álggahedje ovttasbargojoavkku man gohčodedje “Ohcejoga ja Sirpmá kulturoahpahusjoavkkun”. Dáinna kulturoahpahusjoavkkuin sii bidje johtui iešguđet lágan doaimmaid. Jagi 2005 álggahuvvui bissovaš oktasaš oahpahus guokte beaivve vahkkui.

³⁶ Gč. čuovvus 1.

Ovttasbargu dán guovtti skuvlla gaskka lea buktán positiivlaš ovdáneami ohppiid giellamáhttui ja sámegiela geavaheapmái árgabeaivi hállamis. Sámi allaskuvla lea dahkan vuđolaš árvoštallama, mii čájehii ahte ovttasbargu ja oktasaš oahpaheapmi lea bures doaibman, ja ahte mánáid sámegiela geavaheapmi lea lassánan ja nanusmuvvan danne go sámegiella lea lunddolaš gulahallangiella. Ovttasbargu lea maid nannen mánáid kulturáddejumi ja sámi identitehta.

Prošeakta “OVTTAS! Sámi giella-, skuvla- ja mánáidgárdeovddideapmi Deanuleagis” lea leamaš jođus guktii; 2004-2007 ja 2009-2013. Dáid prošeavttaid guovddázis lei sámi kulturoahpahus mánáide ja nuoraide, ja ovddidit sámi giela, skuvlla ja mánáidgárddi. Dán guokte prošeavtta leat mánggas ruhtadan, earret eará Interreg, guoskevaš gielddat, Norgga ja Suoma beali Sámedikkis, Lappi lihttu Suomas, jna. 2006 álggahuvvui bistevaš oktasaš oahpaheapmi oktii vahkus. Dat viiddiduvvui maŋŋá guovtti beaivái vahkus. Skuvllain ledje oktasaš plánenčoahkkimat ja ráhkadedje oktasaš jahkeplána.

Oahpaheaddjit ja vanhemat oaivvildit ahte oktasaš oahpaheapmi lea lihkestuvvan ulbmiliid ektui, ja leat guhkit áiggi bargan ásahit oktasaš sámeskuvlla riikkarájáid rastá. Ovttasbargu lea joatkašuvvan prošeavttaid maŋŋá skuvllaid árgabeaivis, muhto leamaš áitojuvvon dan maŋŋá go Deanu gielda mearridii heaittihit Sirpmá skuvlla borgemánu 2016 rájes. Ohcejoga ja Sirpmá guovllu sámemánáid vanhemat eai leat duhtavaččat dillái ja gáibidit rájáhis sámeskuvlla vuodđudeami guvlui.

Čeavetjávrrri skuvlla ovttasbargu Fossheim ja Lujávrrri skuvllain

Čeavetjávrrri skuvllas Suoma beale ja Fossheim skuvllas Norgga beale Sámis lea leamašan ovttasbargu juo 1990-logus. Ovttasbargu álggahuvvui valáštallandáhpáhusaiguin ja oktasaš vuojadanbeivviiguin Girkonjárgga vuojadanhállas. Skuvllat lágidedje maiddái oktasaš buđaldallanbeivviid, main oahppit besse oahpásnuvvat guđet guimmiideasetguin. Oktasaš doaimmat ledje moddii lohkanjagis. Muhtumin lei vejolaš hutkat oktasaš doaimmaid eanet soaittáhagas, daningo unna skuvllaide dat lei vejolaš. Ovttasbargu nogai, go Fossheim skuvla heaittihuvvui.

Čeavetjávrris skuvllas lea leamašan ovttasbargu maiddái Lujávrrri skuvllain Ruošša beale Sámis. Čeavetjávrrri skuvla ovttas vanhemiiguin čokkii ruđa daid várás ee. vuorbádemiiguin ja láibumiiguin. Lujávrrri ohppiid mátkkošteami várás fas ohce veahkkeruđa ee. Sámedikkis, Suoma kulturrehtarájus ja iešguđege kulturfoandain. Čeavetjávrrri skuvla fuolahii gussiid mátkegoluid ja orruma. Jagi 2005 ArcticChildren -prošeakta ovddidii Čeavetjávrrri ja Lujávrrri skuvllaid ovttasbarggu. Prošeavtta ruhtadeaddjin lei EU ja dan koordinerii Lappi universitehta Roavvenjárggas³⁷. Galledemiid vuodđun ledje nuortalaš árbevierut, dánsun, duddjon, málesteapmi ja stohkosat. Ulbmilin lea lasihit gulahallama ja hukset ođđa ovttasbargomálliid.

37 Lappi universitehta 2005: *Uudenlaista yhteistyötä Seveittjärven ja Lovozeron koulujen välillä [Ođđalárgan ovttasbargu Čeavetjávrrri ja Lujávrrri skuvllaid gaskkas]* www.ulapland.fi/news/Uudenlaista-yhteistyota-Seveittjarven-ja-Lovozeron-koulujen-valilla/r52yw0hl/47b3b2ce-943f-4933-9b4a-1302546361de

Oulu universitehta Giellagas-instituhta ja Sámi allaskuvlla ovttasbargu

Oulu universitehta Giellagas-instituhtas ja Sámi allaskuvllas lea maid viiddes ovttasbarggu. Ovttasbargui gullá sihke ohppiid ja bargiid lonohallan, bagadallan ja gulahallan. Dasa lassin joatkkastudeanttaide leat ordnejuvvon oktasaš deaivadeamit, ja Giellagas-instituhtta ja Sámi allaskuvla leat maiddá lágidan symposiaid ovttas. Giellagas-instituhtta ja sámi allaskuvla eai leat goit vel nagodan ovttastahttit ja integreret oahpuid, daningo Suoma ja Norgga vuogádagain leat erohusat.

Eará, mii boahdá ovdan jearahallamiin

Jearahallamiid mielde badjel bealli vástideddjiin háliidedje ovttasbargat rájáid rastá. Vaikko skuvllain ii leatge leamašan vealttekeahtá fásta ovttasbargu, de oahpaheaddjit ja vanhemat oidnet liikká stuorra ávkki das, ahte oahppit oahpásnuvvet guhtet guimmiideaset rájáid rastá. Jearahallamiid bohtosiid mielde oktasaš doaimmat leat nanosmahtán sámegiela, ja váikkuhan dasa, ahte riikarádji ii oro leamen rádji ollege, mánát ohppet dovdat olbmuid ránnjágilis, mánát oamastit guktuid skuvllaid ja gilážiid, ohppet kránnjáriikkaid váldogielaid maid ja dovdet ávkki daid oahppamis.

Jearahallamiid mielde vuodđoskuvllat leat dahkan oanehis galledemiid ránnjáriikkaide. Ovdamearkka dihte Gárasavvoniin, Kárášjogas, Guovdageainnus, Heahtás ja Dearnás ja Hattfjellaldas leat leamašan ee. teáhter-, bigálus-, girkostallan- ja eará sullasaš fáttát ja doaimmat. Alit oahpu dásis fas Skolverketis ja Sámi allaskuvllas lea ovttasbargu nu, ahte Sámi allaskuvla skuvle ovdaskuvla- ja sámegiela oahpaheddjiid Ruota bealde. Dasa lassin Skolverketis lea leamašan ovttasbargu Sámi oahpahuosguovddážiin Anáris, gos Sámi oahpahuosguovddáš lea skuvlen oahpaheddjiid gáiddusoahpaheami birra.

Sihke vanhemiin ja oahpaheddjiin lea beroštupmi ja hállu rájáhis oahpahuosovttasbargui, ja sávvet ahte dákkár ovttasbargu huksejuvvo bastevaš ortnegin. Dát nannelii oktasaš Sámi áigumuša bargat ovttas oahpahuosa ovdii rájáid rastá, ja válddálí eret ovttaskas vanhema ja oahpaheaddji ovddasvástádusa okto rahčat, ovdánahttit ja sealluhit sámegiela ja kultuvrra.

5. Oktasaš julggaštus

Sámemánáin ja -nuorain miehtá Sámi galgá leat vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegeiلاس ja sámegillii. Dát mearkaša, ahte sápmelaččat ásahit ja doaimmahit iežaset skuvlavuogádaga mánáidgárddi, vuodđoskuvlla, joatkkaoahpu ja alit oahpu, mii hukse oahpu sámi árvuid ja prinsihpaid vuodul. Skuvla lea okta min deataleamos servodatásahusain. Dat lea čadnojuvvon ovddešáigái ja galgá min ráhkkanahhtit boahteáigái. Skuvla ja oahpaheaddji fievrredit árbevirolaš máhtu, kultuvrra ja árvuid buolvvas nuppi bulvii.

Mii leat okta álbmot ja mis lea riekti ovdánit dan prinsihpa vuodul. Beroškeahhtá riikarájaid galgat mii beassat ovttas bisuhit, doaimmahit ja ovdanahttin min kultuvrra, giela ja eallinvugiid. Mii galgat maid beassat dikšut fuolkevuodá

ja verdestallama. Ráját eai galgga hehttet min eanet go dárbu lea. Ovtastallan ja gulahallan lea ávkkálaš midjiide. Mii sáhttit ávkkástallat nuppi riika sámi oahpponeavvuin ja -oahpaheddjiin ja mii leat gievrabut go ovttasbargat ja juogadit gelbbolašvuodá.

Mis leat seamma hástalusat ja áigumušat ja mis lea alddámet vuodđooahppu buot sámiid guoskevaš skuvlaáššiide. Gulahallan siskkáldasat sámi servodagas lea deatalaš. Sámi ollislaš oahpahuspolitihkka mielddisbukta ovttasbarggu riikarájiid rastá, gos sámi perspektiiva lea vuolgasadjin. Dáid prinsihpaid vuodul mii fertet bargat dan ala, ahte heivehit riikkaid skuvlavuogádagaid ja -struktuvrraid.

6. Doaimmabijut

Rájáhis sámeoahpahusa prošeaktabargojoavku evttoha čuoovovaš doaimmabijuid:

Ásahit váldoprošeavtta

Árvoštallat berre go Sámediggi Norgga bealde oažžut sierra ovttasvástádusa ásahit váldoprošeavtta. Váldoprošeavtta ulbmil lea guorahallat vejolašvuođaid ja eavttuid ásahit oktasaš rájáid rasttildeaddji skuvllaid, ja álgovuorus ásahit geahččalanskuvllaid Sámis. Váldoprošeavttas galget leat miellahtut sihke Norggas, Suomas ja Ruotas, gain lea gelbbolašvuohta iešguđet riikkaid oahppoplánain, eará stivrendokumeantain ja vuđolaš ipmárdus Sámi rájáhisa ovttasbarggii birra.

Váldoprošeaktajoavku galgá:

- Hápmet oktasaš julggáštusa, bajit prinsihppalaš vuođu ja árvovuđu, mii galgá gustot sámi rájáhisa oahpahussii ja mii hukse ja viidida ovdaprošeavtta bargajoavkkii julggáštusevttohusa (kap 5)
- Geahčadit mo geahččalanskuvllaid galgá ruhtadit, ja erenoamážit árvoštallat seamma sullasaš ortnega mielde ruhtadit dáid nugo Romssa sámeskuvlla Norgga bealde ja stáhta sámeskuvllat Ruota bealde
- plánet ja geahčadit skuvlla fágalaš sisdoalu, nu ahte dat váldá vuhtii sihke iešguđet riikka ja sámi áigumušaid

Váldoprošeakta ferte maid guorahallat organiserema, dása guoská:

- Guorahallat mo sámedikkii/ SPR ja sámeskuvlastivrra (Ruota bealde) sáhttet áimmahuššat sin ovdasvástádusa rájáhisa skuvlaovttasbarggii ektui. Ja árvoštallat ásahit gulahallanfierpmádaga, gos ságasallá oktasaš Sámi skuvlenpolitihka birra, mii guoská maiddá rájáhisa oahpahusovttasbarggii. Dán oktavuodas berre árvoštallat galgá

go Sámedikkis Norgga bealde leat sierra ovdasvástádus čuoovvut ja koordineret rájá rasttildeaddji ovttasbargoáššiid, nugo gulahallat iešguđege suohkaniiguin, skuvllaiguin, oahpaheddjiiguin ja vanhemiiguin

- Árvoštallat berre go Sámediggi Norgga bealde oažžut sierra ovttasvástádusa dasa ahte ásaha stivrenjoavkkii, mas lea ulbmil geahčadit vejolašvuođaid hábmet oktasaš sámi oahppoplánaid. Dasa lassin kártet skuvllaid stivrendokumeanttain, mat sáhttet hehttet rájáhisa ovttasbarggii ollašuttima. Stivrenjoavkkus fertešii fágalaš máhttu iešguđet dási oahpahussuorggis, nugo vuodđoskuvllas universitehtii
- Árvoštallat berre go Sámediggi Norgga bealde oažžut sierra ovdasvástádusa ásahit davviriikalaš oahpponeavvo ovttasbarggii. Ulbmilin lea plánet ja buvttadit oktasaš sámi oahpponeavvuid mánáidgárddis joatkkaskuvlii³⁸. Dát ovttasbargu mielddisbuká maid ahte geahčadit vejolašvuođaid fievrridit oahpponeavvuid nuppi riikkii duollomávssuid haga. Dasa lassin háliida rájáhisa ovttasbargoprošeakta, ahte oktasaš sámi historjjá oahpponeavvobuvtta berre ráhkaduvvot
- Guorahallat mo ásahit ja doaimmahit ovttasbarggii suohkaniin miehtá Sámi, dan olis ahte plánegoahtá doaimmaid fárrolaga, mat eai gáibit stuorit struktuvrralaš nuppástusaid dahje stuorit ekonomalaš hástalusaid. Prošeavttat, fáttát ja doaimmaid sáhttet guoskat dihto fágaide ovdamearkka dihte musihkkii, duodjái, ruovttudollui ja lášmmohallamii. Viidáset doaimmat, mat váldet vuhtii sámi árbevirolaš máhtuid nugo luondduin ávkkástallama, ealáhusaid, fuolkevuodaid ja eará sámi kultuvrralaš fáttáid
- Mo rekruteret sámegeilat oahpaheddjiid, gain lea gelbbolašvuohta bargat rájáhisa ovttasbarggii

³⁸ NOU 2016: 18 Hjertespråket/Vaajmoegiele/Vájmogiella/Váibmogiella.

Guorahallat mo doaimmahit gulahallama suohkaniid gaskkas, geain lea ollu ovttasbargu

Soaittášii gánnáhit vuodđudit bargojoavkku, gos leat miellahtun sihke suohkaniid hálddahusat, ovttasbargoskuvllat ja vanhemat, ja ahte sii ovttas plánejit oktasaš oahpahusfálaldaga ja mearridit mihttomeriid ja ulbmiliid.

Eará evttohusat rájárasttildeaddji doaimbajuiide:

- **Skuvllaid ja giellaguovddážiid ovttasbargojoavkkut**, mat lágidit oktasaš doaimmaid maidái olggobealde skuvlaáiggi, nugo oktasaš duodjekurssat, lávlun, juoigan ja teáhterdoaimmat ja girkostallamat.
- **Skuvllaid ja valástallanservviid ovttasbargojoavkkut**, mat lágidit oktasaš valástallandoaimmaid, nugo čuoigama, čierastallama, njorostallama, spábbačiekčama jna.
- **Sámi mánáidgárde-/árrabajásgeassinovttasbargu**, mii addá vejolašvuoda geavahit vátna olmmoš- ja materiálaressaid ovttas, nugo ordnet oktasaš giellalávgu-miid ja guossástallamiid/oktasaš mátkkiid. Dát livččii lunddolaš báikkiin, mat leat lahkálaga ovttas lágidit mánáidgárdefálaldaga, beroškeahtta riikarájiin. Sámemánas galgá leat vejolašvuodta sámi mánáidgárdái/árrabajásgeassimii.

- **Sámi joatkkaskuvllaid/ámmátskuvllaid ovttasbargu**, mii lámčče dili eanet ovttasbargamii, ovdamearkka dihte ahte Anáris Sámi oahpahusguovddáža boazodoallosuorgi ovttasbargá Ruoššain ja sámi joatkkaskuvllain ja boazodoalloskuvllain Guovdageainnus.
- **Gulahallan sosiála medias**. Ohcat vejolašvuoda ráhkadit gulahallan-áppa ja doaimmahit oktasaš Facebook-siiddu, gos sámegieloahpaheaddjit ja vanhemat sáhttet gulahallat gaskaneaset oahpahusáššiin.
- Ásahit verddeskuvllaid ja **–oahpaheddjiid**, mii attášii oahpaheddjiide doarjaga ja rávvagiid, ja vejolašvuoda verddežiidda (verddeoahpaheddjiide) plánet ja bargat ovttas, digaštallat áigequovdilis áššiin ja sámi giela, -didaktihka ja –pedagogihka birra.
- **Guorahallat dárbbu rájáhis gáiddusoahpahussii**. Sámedikkrit ja Sámeskuvlastivra berreše álggahit ovttas davviriikkaid eiseválddiiguin plánenbarggu, ahte mo oažžut bistevas ortnega sámegielaid gáiddusoahpahusa rájái badjel. Dasa lassin háliida prošeaktojavku ahte lágiduvvo sierra politihkalaš- ja fágalašdási čoahkkaneami oahpaheddjiide ja eará fágaolbmuide mat fáallet oahpu sámegielas ja sámegilli, miehtá Sámi. Gáiddusoahpahusa bokte ožžot eanas sámi oahppit sámegielas oahpahusa, ja dasto guoská oallugiidda, danin lea deahálaš addit dása sierra fuomášumi.

Gáldut ja eará girjjálašvuohta

Aikio-Puoskari, Ulla 2016: *Gullos sámegiella!* – *Sámegielaideal ealáskahttima buoremus vuogit ja álbmotlaš politihka linjât Suomas, Ruotas ja Norggas*. Sámediggi. Anár.

NOU 2016: 18 Hjertespråket/Vaajmoegiele/Vájmogiella/Váibmogiella
www.regjeringen.no/contentassets/ad82d773c3094582a2660908b48886d3/no/sved/vedlegg.pdf (22.11.2019)

Sameskolstyrelsen 2019: *Fjærrundervisning i samiska*. sameskolstyrelsen.se/skola-utbildning/fjærrundervisning-i-samiska (25.11.2019)

Sámediggi 2019 (Norga): *Mánáidgárdi*.
www.samediggi.no/Balvalusat2/Manaidgardi#section-Proseakta-Sami-manat-odda-searvelanjain (17.10.2019)

Sámediggi 2019 (Norga): *Stipeanda alit ohppui*.
www.samediggi.no/Doarjagat-ja-stipeanddat/Stipeanda-alit-ohppui

Sámediggi 2019 (Ruotta):
Förvaltningskommuner i det samiska området.
www.sametinget.se/24399 (17.10.2019)

Sámediggi 2019 (Suopma): *Mii lea giellabeassi?*
www.samediggi.fi/doaibma/samegiella/giellabeassi/mii-lea-giellabeassi/?lang=dav
(14.10.2019)

Sámediggi 2019 (Suopma): *Sámegielaideal gáiddusoahpahusfidnu válmmaštallá doaimma stáđasmahttima*. www.samediggi.fi/2019/06/18/samegielaideal-gaiddusoahpahusfidnu-valmmastalla-doaimma-stadasmahttima/?lang=dav (25.11.2019)

Sámediggi 2019 (Norga): *Oahpahus ja oahpponeavvut*. www.samediggi.no/Balvalusat2/Oahpahus-ja-oahpponeavvut
(25.11.2019)

Sámediggi 2019 (Suopma): *Skuvlen ja oahppomateriála*. www.samediggi.fi/skuvlen-ja-samegielat-oahppomaterialabargu/?lang=dav
(16.10.2019)

Sameskolstyrelsen 2018: *Årsredovisning*.

sameskolstyrelsen.se/app/uploads/2019/02/Sameskolstyrelsens-a%cc%8arsredovisning-2018.pdf (21.10.2019)

Skolverket 2019: *Lärolegitimation och förskollärolegitimation*. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/lararlegitimation-och-forskollararlegitimation> (12.11.2019)

Rasmussen, Torkel 2015: *Go ealáska, de lea váttis dápmat* – *Davvisámegiela etnolingvisttalaš ceavzinnávccaid guorahallan guovtti kránnjágielddas Deanus ja Ohcejogas 2000- logu álggus*. Dieđut 5/2014. Sámi Allaskuvla & Norgga dutkanráđđi. Guovdageaidnu.

Oahpahusráđđehus 2014: *Vuodđooahpahusa oahppoplána vuodustusat*. Helsset. [/www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelmien-perusteet](http://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelmien-perusteet) (4.4.2019)

Utdanningsdirektoratet 2015: *Rammeverk for samisk fjernundervisning*. [/www.udir.no/laringog-trivsel/samisk/rammeverk-for-fjernundervisning](http://www.udir.no/laringog-trivsel/samisk/rammeverk-for-fjernundervisning)
(16.10.2019)

Láгат ja ásaһusat

Norga

- (1987:56) *Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven) [Láhka Sámedikkis ja eará sámii vuogatvuodáin (sámeláhka)]*
- (1988:432) *Sameparagraf 110a i Grunnlova [Vuodđolága paragrafa 110a sámiiid vuogatvuodáid birra]*
- (1998:61) *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) [Láhka vuodđoskuvllas ja joatkkaoahpahusas (oahpahusláhka)]*
- (2005:64) *Lov om barnehager [Láhka mánáidgárddiid birra]*
- (2005:657) *Forskrift om forvaltningsområdet for samisk språk [Mearrádus sámegiela hálddašaguovllus]*

Suopma

- (17.7.1995/974) *Laki saamelaiskäräjistä [Láhka Sámedikkis]*
- (19.1.1973/36) *Varhaiskasvatustilaki [Árrabajásgeassinláhka], (sámegiela guoski rievdadus 11.12.1981/875, 11 § 2 mom., lága nama molsun 8.5.2015/580)*
- (21.8.1998/628) *Perusopetuslaki [Vuodđooahpahusláhka]*
- (21.8.1998/629) *Lukiolaki [Logahatláhka]*
- (21.8.1998/630) *Laki ammatillisesta koulutuksesta [Láhka ámmátlaš skuvlejumis]*
- (14.12.1998/986) *Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuudesta [Ásahus oahpahus-suorggi bargiid dohkálašvuodas]*
- (11.6.1999/731) *Suomen perustuslaki/ Finlands grundlag/ Suoma vuodđoláhka*
- (30.12.2013/1287) *Oppilas- ja opiskelu-huoltolaki [Oahppifuolahusláhka]*

Ruotta

- (1992:1433) *Sametingslag [Sámediggeláhka]*
- (2009:724) *Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk [Láhka unnitloguin ja unnitlogugielain]*
- (2010:800) *Skollag [Skuvlaláhka]*
- (2011:326) *Förordning om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare [Ásahus oahpaheaddjiid ja ovdaskuv-laoahpaheaddjiid gelbbolašvuodáin ja duodáštusain]*

Riikkaidgaskasaš soahpamušat

- (SopS 23/1997) *Dánmárkku, Suoma, Islánda, Norgga ja Ruotta gaskasaš soahpamuš alitohppui beassamis*
- (28/1962) *Islánda, Norgga, Ruotta, Suoma ja Dánmárkku gaskasaš ovttasbargosoahpamuš*

Giellaguovddážit

- Dearná ja Staare: Samisk språk-centrum/ Saemien gielearnge / Sámiien giellaguovddátje / Sáme giellaguovddásj / Sámi giellaguovddáš
- Áltá: Áltá Sámi Giellaguovddáš
- Deatnu: Deanu giellagáddi (SEG)
- Unjárga: Isak Saba guovddáš
- Porsángu: Sámi giella- ja kulturguovddáš
- Gáivuotna: Sámi giellaguovddáš
- Guovdageaidnu: Giellagiisá
- Romsa: Gáisi Giellaguovddáš
- Omasvuotna: Storfjord språksenter
- Evenášši: Várdobáiki
- Loabát: Ástávuona giellagoahpie
- Divttasvuodna: Árran julevsáme guovddásj
- Raarvihke: Gieleaarnie
- Snáase: Gielem nastedh
- Röörose: Aajege Saemien gieles- jih maahtoejarnge

7. Čuvvosat

Čuovus 1. Davisámegielaat gažadeapmi skuvlaovttasbarggu birra

Čohkket dieđuid sámi skuvlaovttasbarggus – bivdit vástidit!

Sámi parlamentáralaš ráđđi lea ásahan oktan ulbmilin sámi skuvlaovttasbarggu viiddideami ja nannema. Norgga Sámediggi lea ásahan davviriikkalaš bargojoavkku, mii lea dál čielggadeame ášši ja válmmaštallame evttohusaid rájáhii sámi skuvlaovttasbarggu ovddideapmái. Barggu duohken ja vuodđun lea Suoma Ohcejoga ja Norgga Sirpmá skuvllaid guhkes ovttasbargu, man vásáhusaid lea vejolaš ávkkástallat maid eará sajiin. Barggu ulbmilin lea láchit vejolašvuoda ovddidit sámegielaidda, sámi álbmoga oahpu, sámiid fuolkevuoda, oktasaš ealáhusaid ja maiddái boahteáiggi bargovejolašvuodaid riikarájaid rastá.

Bargojoavku bargá 1.1.2019–31.12.2019, man áigge dat kárte ja čohkke dieđuid dálá skuvlaovttasbarggus iešguđet guovllus Sámis. Dán lassin bargojoavku árvvoštallá dáláskuvlaovttasbarggu doaimanmálliid, čuolmmaid, dásiid, oahpaheidilliid ja boahtevaš vejolašvuodaid viiddidit skuvlaovttasbargguidda. Bargojoavkku ulbmilin lea ráhkadit konkrehta evttohusaid oahpahuslágaid rievdeamis (jos dárbu), oahppoplánaid ja -fágaid (ávdnasiid) oktiiveiveheamis ja oahppoplánanorpmaid rievdeamis (jos dárbu) ja eará ovttasbarggu eastagiin, olles Sápmaid.

Bargojoavkku ságadoallin lea Inger Anne Klemetsen Norgga Sámedikkis, čállin bargá Arla Magga Suoma Sámedikkis. Bargojoavkkus leat vel čuovvovaš lahtut: Ulla Aikio-Puoskari, Laura Arola, Eila Tapiola, Torkel Rasmussen, Aura Pieski, Jon-Christer Mudenia ja Leif Erik Varsi.

1. Vástideaddji dieđut: *namma, sajádat (rektor, skuvlahoavda, oahpaheaddji, fuolaheaddji, eará), e-mail, telefonnummir*
2. Leago din skuvllas/gielladas (leamašan) ovttasbargu nuppi riikka skuvllain, mas lea sámeoahpahus? Jos vástidit juo, de namut dán ovttasbargguskuvlla.

3. Mo dii lehpet geavatláččat ollašuhtán dán ovttasbarggu?
  - a. Oktasaš temádáhpáhusat
  - b. Galledeamit
  - c. Gáiddusoktavuođat/ oktasaš gáiddusdiimmu
  - d. Oktasaš prošeavttat
  - e. Oktasaš oahpahus dáin fáttáin dahje fágain
  - f. Eará
4. Man dávjá dis lea (leamašan) ovttasbargu?
  - a. Oktii vahkus
  - b. Oktii mánotbajis
  - c. Oktii jagis
  - d. Jeavddaláččat
  - e. Soaitáhagas
5. Maid áššiid lehpet váldán vuhtii ovttasbarggus ja mo?
  - a. Heivehan oahppoplánaid
  - b. Heivehan oahppoávdnasiid/fágaid
  - c. Heivehan diibmojuoguid/diibmomeriid
  - d. árvvoštallan/árvosániid mearrideapmi
  - e. Oahpaheidillit
  - f. Ekonomalaš áššit
  - g. Gielalaš hástalusat - gulahallan rájá rastá
  - h. Eará
6. Mat áššit leat eastán dahje caggan ovttasbarggu nuppiin skuvllain?
7. Mat áššit leat ovddidan dahje dorjon ovttasbarggu nuppiin skuvllain?
8. Man olu ovttasbarggu ollašuvvan lea gitta dihto oahpaheaddjiin/ mánáid fuolaheaddjiin/ skuvlahoavdda miehtemielas?
9. Mo dát skuvlaovttasbargu lea váikkuhan din skuvlii, ohppiide, giellageavaheapmái, sámiid oktiigulleavašvuhtii, identitehttii?
10. Livččiigo din skuvllas beroštupmi bargat eanet ovttas nuppiin rádjeskuvllain?
11. Mat leat áššit, maid dii háliidivččiidet ovddidit skuvlaovttasbargguin?
12. Maid eará háliidivčččet deattuhit ovttasbarggus dahje muitalit earáide?

SÁMEDIGGI
SAMETINGET

Gulahallanolbmot:

áššemeannudeadji Inger anne
Klemetsen Sámediggi (NO)
+47 78 47 40 94
inger.anne.klemetsen@samediggi.no

Čáli Arla Magga,
Sámediggi (FI)
+358 401 985 033
arla.magga@samediggi.fi

samediggi.no